

Suuri Valiokunta

Lausuntopyyntönne U 2/2020 vp Valtioneuvoston kirjelmästä eduskunnalle komission ehdotuksesta oikeudenmukaisen siirtymän rahaston perustamisesta

Teknologian tutkimuskeskus VTT:n asiantuntijalausunto:

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma (Green Deal) on kasvustrategia, joka toteutuu vain laaja-alaisen innovaatiotoiminnan ja mittavien investointien kautta. Investointien toteutuminen edellyttää politiikkatoimien koordinoitua sekä kansallisten, alueellisten ja EU-ohjelmien välisten synergioiden vahvistamista. Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF) tarkoitus on täydentää seuraavaa monivuotista rahoituskehystä sekä suunnata EU:n talousarviosta myönnettävien rakennerahastovarojen käyttöä jäsenvaltioissa. Kansallinen TKI-tiekartta määrittelee Suomen laaja-alaisen innovaatiopolitiikan toimenpiteet, joiden käytännön toteuttamiseksi Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaan suunniteltu oikeudenmukaisen siirtymän mekanismi (JTM) tuo huomattavia uusia lisämahdollisuuksia.

1. Valtioneuvoston näkemyksen mukaisesti VTT pitää myönteisenä komission kokonaisvaltaista tapaa tarkastella EU:n keskeisiä kestävyysshaasteita ja pitää tärkeänä komission Euroopan vihreän kehityksen ohjelman kasvustrategiaa korostavaa ja horisontaalista tulokulmaa. VTT korostaa erityisesti, että koulutuksella ja innovaatiotoiminnalla on keskeinen merkitys tarvittavan muutoksen ja siirtymän aikaansaamisessa ja että digitalisaatiota tulee hyödyntää ilmasto- ja kestävyystavoitteiden saavuttamisessa.
2. VTT:n näkemyksen mukaisesti Euroopan vihreän kehityksen ohjelma luo merkittäviä liiketoimintamahdollisuuksia eurooppalaisille tuotteille ja palveluille, myös suomalaisille tuotteille ja palveluille. Kaikki tämä kuitenkin edellyttää mittavia investointeja, joita pitää suunnitella ja toteuttaa pikaisella aikataululla. Seuraavan vuosikymmenen kuluessa vihreän kehityksen ohjelman investointipilarin, Kestävä Eurooppa -investointiohjelman, tavoitteena on saada liikkeelle yli 1000 miljardin euron investoinnit.
3. VTT myös tukee Euroopan vihreän kehityksen ohjelman tavoitetta sosiaalisen Euroopan vahvistamisesta ja talouden monipuolistamisesta niillä EU:n alueilla, joihin ilmastosiirtymä vaikuttaa eniten. Tähän tarkoitukseen suunnitellun oikeudenmukaisen siirtymän mekanismin (Just Transition Mechanism, JTM) tavoitteena on saada liikkeelle yli 100 miljardin euron investoinnit. JTM-mekanismi käsittää kolme rahoituslähdetä:
 - Oikeudenmukaisen siirtymän rahasto (Just Transition Fund, JTF), joka täydentää seuraavaa monivuotista rahoituskehystä koskevia ehdotuksia ja suuntaa EU:n talousarviosta myönnettävien rakennerahastovarojen käyttöä jäsenvaltioissa (Suomessa on käytössä Euroopan aluekehitysrahasto EAKR ja Euroopan sosiaalirahasto plussa ESR+).
 - InvestEU-ohjelmaan kuuluva oikeudenmukaisen siirtymän järjestely yksityisten investointien houuttelemiseksi.
 - Julkisen sektorin lainajärjestely, joka toteutetaan Euroopan investointipankin (EIP) kanssa ja jota tuetaan EU:n talousarviosta.

4. VTT:n näkemyksen mukaisesti Euroopan vihreän kehityksen ohjelman toteuttaminen ja investointien suuntaaminen tulevat edellyttämään tehokasta koordinoitua useiden politiikkatoimien välillä. Tarvittaessa jäsenmaissa on kyettävä kehittämään uudenlaisia käytäntöjä niin keskushallintojen kuin aluehallintojenkin osalta. Eri politiikkalohkoilla toimeenpantavien ohjelmien ja rahoitusinstrumenttien välisten synergioiden vahvistaminen on tärkeää, jotta voidaan päästä vihreän kehityksen edellyttämään suuntaan. On kannatettavaa, että merkittävä osuus Euroopan aluekehitysrahaston, koheesiorahaston ja Euroopan sosiaalirahasto+:n määrärahoista kohdennetaan uudelleen, budjettiraamien sisällä, Vihreämmän Euroopan toimintapolitiittiseen tavoitteeseen.
- Oikeudenmukaisen siirtymän rahastosta tuettaisiin kaikkia jäsenvaltioita ja jäsenvaltioiden tulisi yksilöidä ne alueet, joille JTF-rahaston tuki keskitetään. JTF-rahaston varojenjakomenetelmässä huomioidaan siirtymän taloudellisia ja sosiaalisia vaikutuksia. Tukea myönnettäisiin ainoastaan alueille, joilla tapahtuu todellista siirtymää kohti vähähiilistä taloutta. Tuettavilta alueilta edellytettäisiin selkeää suunnitelmaa ja aikataulua siirtymälle. Alueelliset oikeudenmukaista siirtymää koskevat suunnitelmat tulisivat osaksi EAKR/ESR+-ohjelmia ja niihin olisi sisällytettävä kuvaus jäsenvaltion sitoutumisesta siirtymäprosessiin (kansallinen energia- ja ilmastosuunnitelma ml. EU:n ilmastoneutraalisuus 2050, yhteensopivuus alueiden älykkään erikoistumisen suunnitelmiin, yhteensopivuus muihin kansallisiin¹ ja EU-tason strategioihin).
5. VTT haluaa erityisesti korostaa laaja-alaisen innovaatiopolitiikan merkitystä Euroopan vihreän kehityksen ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi. Tässä tarvitaan useiden toimijatahojen myötävaikutusta ja kumppanuuksia koko EU-alueella. Myös Suomi tarvitsee lähivuosina innovaatioihin pohjaavaa uutta yritystoimintaa, joka mahdollistaa vihreän talouden ja siihen liittyvien uusien elinkeinojen ja työpaikkojen syntymisen. Tämä pohjustetaan korkeatasoisella TKI-osaamisella, joka Suomessa keskittyy pääkaupunkiseudulle ja muihin kasvukeskuksiin, ja näiden osaamiskeskittymien välistä yhteistyötä pitää kaikin keinoin edistää. Suomessa on tärkeää huolehtia, että kansalliset TKI-panostukset synkronoidaan siten, että voimme hyödyntää erityyppisten EU-ohjelmien tarjoamat mahdollisuudet maksimaalisesti (EU-verkostot, EU-rahoitus ja muut resurssit).
- Kevään 2020 aikana valmistuva kansallinen TKI-tiekartta määrittelee Suomen tutkimus- ja innovaatiopolitiikan keskeiset painopisteet, tavoitteet ja keinot tuleville vuosille. Tavoitteena on, että julkinen tuki kohdennetaan tehokkaasti, yhteiskuntaa hyödyttävällä tavalla ja yksityistä sektoria TKI-toimintaan kannustaen. Toimenpiteillä tavoitellaan ennakoitavaa ja pitkäjänteistä TKI-rahoitusympäristöä sekä kannustetaan yhteistyöhön, voimavarojen kokoamiseen ja uusien toimintatapojen hyödyntämiseen. TKI-toimintaa pitää uudistaa kokonaisvaltaisesti hyödyntäen myös epäsuoran innovaatiopolitiikan keinoja. Tältä osin tasapainoinen alueellinen kehittäminen kaikkialla Suomessa edustaa tärkeää kokonaisuutta, jota voidaan edistää EAKR/ESR+-rahastovarojen sekä JTF-rahaston kautta.
 - Uutena mahdollisuutena "tavanomaisiin" EAKR/ESR-toimiin verrattuna on, että JTF-rahastosta voitaisiin tukea myös suuryritysten tuotannollisia investointeja ja päästökaupparektorilla toimivaa teollisuutta. Nämä investoinnit pitää olla mukana komission hyväksymissä suunnitelmissa (ex ante). Alueellisten siirtymäsuunnitelmien laatiminen on edellytys myös muiden oikeudenmukaisen siirtymän mekanismiin kuuluvien InvestEU- ja EIP-ryhmän järjestelyjen käytölle. On tärkeää ymmärtää, että näiden instrumenttien maantieteellinen soveltamisala on laajempi kuin JTF-rahaston.

¹ mukaanlukien kansallinen TKI-tiekartta

6. VTT painottaa, että Suomessa tarvitaan nopealla aikataululla investointeja ajantasaisten tutkimus- ja pilotointiympäristöjen kehittämiseksi, jotta tuotanto- ja palvelurakenteiden vihreään ja oikeudenmukaiseen siirtymään tähtäävät investointipäätökset Suomessa voidaan perustaa tutkitun tiedon varaan. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että digitalisaation laajamittainen edistäminen on ilmastonmuutoksen torjumisen rinnalla komission toinen keskeinen prioriteetti. Komission tavoite on, että vihreän ja digitaalisen siirtymän näkökulmat kulkevat käsi kädessä.
- Vuoden 2020 maaraportissa² komissio on esittänyt Suomelle, että JTF-rahaston osalta keskeiset toimenpiteet keskittyisivät uusien teknologioiden käyttöön ottoon tähtääviin TKI-investointeihin, mukaan lukien investoinnit teknologia-infrastruktuuriin. Alueiden älykkään erikoistumisen strategioissa tulisi vastaavasti keskittyä sellaisiin pk-yritysten tuotantoinvestointeihin, jotka edistävät elinkeinorakenteen monipuolistumista. Yrityshautomot ja koulutuspalvelut työntekijöille olisivat yksi osa tämän tavoitteen saavuttamisessa.
7. EU:n alue- ja rakennepolitiikan uuden ohjelmakauden 2021-2027 valmistelu Suomessa on jo pitkällä. Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston perustaminen on uusi elementti, joka pitää ottaa huomioon kyseisessä valmistelutyössä. Mikäli JTF-rahoitus halutaan ottaa käyttöön Suomessa, Suomen rakennerahasto-ohjelmaa, EAKR- ja ESR+ -varojen jakoa ja alueellisia suunnitelmia pitää tarkastella uudelleen.
- Komission arvion mukaan Suomessa kokonaisrahoitus oikeudenmukaisen siirtymän rahaston puitteissa olisi 749 miljoonaa euroa: EU:n rahoitusosuus olisi noin 412 miljoonaa euroa (165 miljoonaa euroa JTF-rahastosta ja 247 miljoonaa euroa osarahoituksena Suomen EAKR/ESR+-rahastoista), joten tarvittavan kansallisen julkisen ja yksityisen vastinrahoituksen määrä olisi noin 337 miljoonaa euroa. Suomen saanto on sidoksissa neuvotteluissa sovittaviin mahdollisiin muutoksiin rahaston kokonaismäärässä tai varojenjakomenetelmässä.
 - Komissio on vuoden 2020 maaraportissaan erityisesti esittänyt, että Suomi käyttäisi JTF-rahoitusta energiaturvetuotannon vähentämiseen ja samalla arvioinut, että siirtyminen pois turpeen energiakäytöstä vaikuttaisi eniten Itä- ja Pohjois-Suomeen (Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Kainuu, Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Pohjanmaa, Lappi). JTF-rahaston tuki tulisi komission näkemyksen mukaan keskittää tälle alueelle.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma koskettaa laajasti kansalaisia, yrityksiä sekä talouden ja yhteiskunnan eri sektoreita. VTT tekee yhteistyötä yli rajojen ja on sitoutunut edistämään Euroopan vihreän kehityksen ohjelman tavoitteita.

Espoossa, 27. maaliskuuta 2020

Leena Sarvaranta
EU-asioiden johtaja

Teknologian tutkimuskeskus VTT

² Annex D: Investment guidance on Just Transition Fund 2021-2027 for Finland. In: SWD(2020) 525 final. Commission Staff Working Document. Country Report Finland 2020.